

Literatura mezi filologií a historií

Ivo Pospíšil se zařazuje k nejvýraznějším osobnostem současné české slavistiky a literární vědy, které dosáhly mezinárodního uznání. Jeho zatím poslední přípravnou monografii s názvem *Literatura a její přesahy (kritika, metodika, historie, teorie, metodologie)*¹ tvoří necelé tři desítky textů rozdělených do tří tematických okruhů (I. *Kritika*, II. *Metodika* a III. *Historie, Teorie, Metodologie*), které zahrnují širokou a interdisciplinárně pojatou oblast soudobého myšlení o literatuře. Nejde však o náhodný soubor bohemistických nebo slavistických studií. Ačkoli už byly předtím časopisecky či sborníkově publikovány v českém či jinonárodním kontextu, tak jednotlivé články vytvářejí i přes svou vícejazyčnost (texty jsou psány česky, slovensky, anglicky a rusky) a tematickou různorodost organický celek spojený využitím komparativní a filologicko-areálové metody. Publikace je zároveň opatřena vysvětlujícím úvodem, nezbytnou ediční poznámkou, anglickým resumé, textovými a obrazovými přílohami. Všechny oddíly propojuje zasazení literárních jevů do širších společenských a kulturních souvislostí a autor se jako genolog bezpečně pohybuje na pomezí konkrétních žánrů a literárních směrů. Práce materiálově vychází ze slovanského písemnictví, zejména z české a ruské literatury, ale jsou zde i přesahy k západoevropskému prostředí (např. stat' o vztahu Oswalda Spenglera k českému kontextu). Nacházejí se zde přísně vědecké rozpravy, metodické úvahy, diskusní glosy či komparativně-žánrové sondy a referující přehledy.

První oddíl nazvaný *Kritika* má převážně bohemistické zaměření a inklinuje k úvahám o smyslu literatury v „neklidných dobách“. Jedná se o jakési esejistické zamýšlení nad ideologickou reflexí světa ve zpravodajských médiích a ve vědách o umění, jak konstatuje úvodní reflexe *Literatura v soukollí neklidné doby* (s. 2–11). Pospíšil zde dospívá k přesvědčení, že literatura by měla plnit především svou katarzní funkci, být varujícím a význačným obrazem našeho světa, jeho názorové plu-

¹ Ivo Pospíšil, *Literatura a její přesahy (kritika, metodika, historie, teorie, metodologie)*, České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, 2020, 351 s., ISBN 978–80–7394–821–4. Recenze je výstupem v rámci vědeckého projektu APVV-19-0244 Metodologické postupy v literárnovednom výskume s presahom do mediálneho prostredia. Hlavní řešitel prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc. Doba řešení: 2020–2024.

rality a otevřenosti, zejména obnovou toho, „co nám ze života rychle mizí“ (s. 11). První tematický okruh obsahuje i portrét předního českého znalce kompoziční teorie Františka Všetického, dále ruského literárněvědného emigranta Sergije Vilinského nebo sémiotika Vladimíra Macury, a to s akcentem na rozdílné hodnocení jeho „česko-slovenského“ románu *Informátor*. Vedle nártu ukrajinské literární vědy, prezentované prostřednictvím relevantních titulů a osobností, tu nacházíme návrat k Masarykově osobní korespondenci, kterou doplňuje stat' analyzující motiv vojny v dílech Aloise Jiráka. K současným česko-slovenským vztahům směřuje článek, který konfrontuje prózy Jindřicha Uhera a Antona Baláže, kteří se ve svých textech pohybují na tenké hraně mezi krásnou a věcnou literaturou a kteří specifickým způsobem spojují básnickou lyriku s dokumentární publicistikou.

Následující oddíl *Metodika* obsahuje úvahy o profilu budoucího filologa, o postavě učitele jako předmětu beletristického zobrazení v české a ruské próze, kde se dá hovořit o jistém žánrovém typu. Postřeh o negativním a opovrhlivém vztahu současné české společnosti k učitelu, jehož mocenská role se údajně vytrácí, můžeme relativizovat poukazem na zlepšující se ekonomické postavení mladého učitele – literatura sice nepřináší pozitivní obrazy této profese, ale pokrok lze vidět už jen v tom, že za poslední desetiletí v uměleckém diskursu slábne negativní symbolizace učitelů coby ironizovaných „strážců“ lidských osudů. Za cenný text lze z didaktického hlediska považovat komplexní výklad fenoménu světové literatury v slovanských souvislostech demonstrováný na srovnávacích dějinách slovanského písemnictví, na *Slovesnosti Slovanů* (1928) od Franka Wollmana, který autor hodnotí jako ojedinělý strukturalistický pokus o výklad mezislovanského literárního procesu. Ačkoli současné koncepty světové literatury (E. Apter, D. Damrosch, F. Moretti ad.) upozorňují na význam ekonomických faktorů a moment globalizace a spíše se mluví o fenoménu „světovosti“ či literatury „zasazené světem“, Pospíšilovo zdůraznění slovanských tradic při utváření této nejednoznačné a složité kategorie pozitivně navazuje na Ďurišinovo pojetí světové literatury jako genotypálního souboru společných znaků obecného slovesného procesu.

Poslední, nejrozsáhlejší část *Historie, Teorie, Metodologie* zabírá zhruba dvě třetiny celého textu a aktualizuje soustavu literární vědy z pohledu dneška – literární dějiny jako reflexi paměti a hodnoty, či vztah literatury k politice a aspektům moci. Pospíšil zároveň přibližuje axiologické pojetí literatury a prezentuje morfologické tradice filologické slavistiky na Masarykově univerzitě v Brně (např. vědecký portrét rusisty Mečislava Krhouna). Z tohoto hlediska jsou pro badatele charakteristické úvahy o vztahu literární vědy a historie, o prioritě a komplementaritě obou pólů, event. o spojení exaktnosti a literárnosti. Pospíšil právem připomíná výsledky brněnské komparatisticko-genologické školy, o níž kdysi s obdivem referoval i polský literární teoretik Edward Kasperski („Zagadnienia Rodzajów Literackich“ 1999, č. 1–2). Idea „nové filologie“ ve smyslu nové vývojové fáze filologického myšlení

jednak znamená respekt k tradici, jednak vstřícnost k řetězcům a reflexím současných metodologických impulsů, které chápou publicistický i umělecký text jako přirozený impakt filologických a sociálních věd, kde zobrazovaná realita, jak konstatuje I. Pospíšil, je přímo integrována do jazykových a literárních transférů.

Při celkovém posouzení monografie je třeba vyzdvihnout její multioborové zaměření. Areálový a komparativní přístup autora umožňuje například na tradiční, často národně uzavřenou bohemistiku nazírat v opomíjených nejen slovanských, ale i ve středoevropských spojitostech. Jsou zde běžné reflexe o textech české literatury z nadnárodního pohledu, které vypovídají o badatelově schopnosti tradiční artefakt nově „osvítit“. Např. při hodnocení monografie *Případ Václava Talicha* (2014) od Jiřího Křesťana o dirigentu Václavu Talichovi ukazuje na ambivalentnost konkrétního, přesto typicky českého uměleckého „osudu“ ve vztahu k problematice době, který osciluje mezi manifestovanou loajalitou a tichou kolaborací. Pospíšil, který patří od devadesátých let 20. století k průkopníkům areálového přístupu ve filologických oborech, píše srozumitelným jazykem, jehož výkladový – čtenářsky přístupný – styl se nevyhýbá ani prvkům popularizující publicistiky či esejistického podání. Publikace zároveň upozorňuje i na „zapomenuté“ či méně známé autory a texty, které jsou integrovány do domácích literárních dějin. Jeho esejistické úvahy mají často diskusní a polemický ráz, nebojí se oživit problémové či zasuté téma, někdy odsouvané na okraj seriózní literárněvědné či kulturologické úvahy. Tak je tomu např. v relativizaci přežívajících iluzí o české národní identitě prostřednictvím připomenutí formování mladého T.G. Masaryka, jeho údajným biologickým otcem měl být samotný císař František Josef I. Záměr demonstrovat schopnosti literatury, která estetiky a hodnotově přesahuje samu sebe a tím ve své ontologické existenci dokáže spojit tradici s vývojovou následností, se Pospíšilovi vydařil.